

РОЛЯТА НА МЕЖДУНАРОДНИЯ ПАНАИР – ПЛОВДИВ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕТО НА ТЪРГОВСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И ФРГ ПО ВРЕМЕ НА СТУДЕНАТА ВОЙНА¹

Мирена Митова

Анотация: Между България и ФРГ едва от 70-те години на XX век се реализират пълноценни икономически контакти, които извеждат Западна Германия като основен икономически партньор на България след страните от СИВ и СССР. Това е свързано с установяването на дипломатически отношения между двете страни през 1973 г. Нормализирането на официалните отношения между България и ФРГ са резултат от развитието на международната обстановка по време на Студената война и настъпилото разведряване в отношенията между двата военно-политически и икономически блока, но и дотогава България и ФРГ поддържат търговско-икономически контакти. За тяхното осъществяване и задълбочаване през годините своя принос дава и Международният панаир – Пловдив, който попада и във фокуса на настоящата статия. Тя е базирана на невлязъл в научен оборот архивен материал, съхраняван в Централния държавен архив и в Държавен архив – Пловдив, както и на проучвания, разглеждащи търговската политика на България с капиталистическите страни по време на Студената война.

Ключови думи: Международен панаир – Пловдив, Студена война, България, ФРГ, външнотърговски отношения.

Търговските отношения между България и Германия имат своята предистория през първата половина на XX век, когато са налице икономически, но също и външно- и вътрешнополитически основания за тяхното развитие. Двустранните отношения между двете държави се изграждат на основата на взаимни интереси. Германия и България проявяват съществен интерес една към друга, провокиран от националните им особености и от стремежа за изграждане на по-тесни междудържавни отношения с оглед общата им политическа

съдба. Тази тенденция се проявява най-вече в междувоенния период на 20-те и 30-те години на XX в. Бившите съюзнички от Първата световна война, победени от силите на Антантата, изпитват нужда от бързо съживяване на икономиката си. Интеграцията между българската и германската икономика се засилва още повече след 1 март 1941 г., когато България се присъединява към Тристранния пакт. По време на Втората световна война немските предприятия обхващат основни стратегически отрасли на българската икономика. Така Германия се пре-

---

¹ Настоящото изследване е финансирано по Програмата на Българската академия на науките за подпомагане на млади учени 2017 г. (PROGRAM FOR CAREER DEVELOPMENT OF YOUNG SCIENTISTS, BAS, 2017), за което изказвам своята благодарност на ръководството на Академията. Проект: № ДФНП-17-82/ 28.07.2017 г. „Пловдивският панаир като място за транснационални културно-икономически контакти на България по време на Студената война“.

върща в основен политически и икономически партньор на България.²

Съществена промяна в икономическите и политическите отношения между България и Германия настъпва в края на Втората световна война. Всички търговски договори между двете държави се денонсират, когато българското правителство скъсва дипломатическите отношения с Германия на 5 септември 1944 г. Установяването на новата власт в България от 9 септември 1944 г. води до ограничения върху немската собственост в страната. След подписване на Съглашението за примирие на 28 октомври 1944 г. германското имущество в България преминава в ръцете на СССР. В страната започват процеси за трайно обвързване на българската икономика с тази на Съветския съюз. Тежките последици за българското стопанство, породени от статута на България на победена държава и тясното обвързване, в предходния период, с германската икономика, кара българското правителство да търси пътища за ново сътрудничество с Германия. На България ѝ е необходимо да активизира връзките си с германската държава, защото голяма част от българските предприятия са оборудвани с немски технологии и машини. Ето защо още след подписването на Парижкия мирен договор на 10 февруари 1947 г., чрез който България получава статут на суверенна държава, имаща право да води самостоятелна външна политика, между България и американско-британската окупационна зона в Германия, наречена Бизония, е подписан първият търговски договор, допълнен и разширен през 1949 г.³ Разгръщането на процесите на Студената война и влошаването

на общия международен тон обаче не позволяват на България да поддържа активни отношения с образувалата се през 1949 г. Федерална република Германия (ФРГ), още повече че от началото на 50-те години диалогът между Западна и Източна Европа е преустановен заради засилване на международното напрежение в контекста на Студената война. Въпреки това обаче, през 1952 г. Западна Германия заема трето място в стокообмена на България с другите капиталистически страни. През 1953 г. ФРГ се изкачва до второто място на търговски партньор. Търговските отношения между България и ФРГ обаче са ограничени поради действащия от 1951 г. закон „Бетъл“, който забранява износа от Западна и Източна Европа на стратегически стоки,⁴ както и от доктрината „Халщайн“⁵ от 1955 г., според която ФРГ не поддържа отношения със страни, признали Германската Демократична Република (ГДР). Неофициално обаче, без дипломатическа обвързаност, двете държави имат възможност да поддържат контакти помежду си по време на изложенията на Международния панаир – Пловдив, като по този начин заобикалят съществуващите забрани от политически и икономически характер. Фирми от Западната част на Германия излагат на панаира в Пловдив още от 1948 г.⁶

От средата на 50-те години започват процеси на плахо и колебливо разведряване в международната обстановка. Те са свързани с линията, обявена от новото съветско ръководство на XX конгрес на ЦК на КПСС през 1956 г., за мирно съвместно съществуване в двупо-

² Г. НИКОВА, Процесът на съветизация и преустройство на българската външна търговия (1944 – 1951 г.), *Исторически преглед*, 5-6 (2002), 120.

³ J. ВAEV, The Establishment of Bulgarian–West German Diplomatic Relations within the Coordinating Framework of the Warsaw Pact, *Journal of Cold War Studies*. Volume 18, issue 3, summer 2016, 158 – 180. http://www.mitpressjournals.org/doi/full/10.1162/JCWS_a_00656#authorsTabList (достъпен 21 октомври 2017)

⁴ Е. КАЛИНОВА, Германският въпрос и българската външна политика от края на Втората световна война до средата на 50-те години. – В: *Сборник Модерна България*, София 1999, 326.

⁵ Доктрината носи името на германския академик, политик и дипломат Валтер Халщайн (1901 – 1982 г.).

⁶ Държавен архив (=ДА) Пловдив, Фонд: 218 „Международен панаир – Пловдив (1935 –)“, Инвентарен опис: 8, Архивна единица: 68, Номер на лист от архивната единица: 29.

люсно разделения свят и подетата десталинизация. Това създава основа за осъществяване на контактите на държавите от двете страни на Желязната завеса.

Организирането на XVII-я Международен панаир – Пловдив през 1956 г. е съобразено с линията на XX-я конгрес на ЦК на КПСС. Една от задачите, която се извежда на преден план и която отличава това изложение от предходните, проведени след Втората световна война до средата на 50-те години, е променянето на характера на панаира. Докато през 1948 г. се решава, че панаирът трябва да запази характера си на изложба, за да показва постиженията на социалистическото народното стопанство,⁷ то от 1956 г. се подчертава, че трябва „*постепенно Международния панаир от изложбен да се превърне в търговски, и да установи трайни търговски връзки със страни от Запада и Изтока като постоянна връзка и място за среща на двата търговски свята.*“⁸ На фокус се поставя ролята на панаира като средство за подобряване на съществуващите търговски връзки на България и най-вече като възможност страната да намери нови партньори и пазари за развитие на стокообмена извън СИВ. Така през 1956 г. в павилионите и палатите на панаира за първи път излагат държави като Индия, Португалия, Лихтенщайн, Норвегия, Югославия и Турция. Промененият тон в международните отношения се вижда и в участието на изложението на фирми от Великобритания. Това е твърде показателно, защото със засилването на Студената война последното участие на фирми от Великобритания е по време на панаира от 1948 г., след което тяхното участие е преустановено.⁹

На XVII-я Международен панаир – Пловдив от 1956 г. фирмите от Западна Германия,

взели участие на панаира, се увеличават почти двойно като достигат до 76. Оттук насетне постепенно започва да расте техният брой като през 1958 г. ФРГ участва с рекорден брой фирми – 197. Като причина за това може да се посочи подобряването на дипломатическите отношения между двете страни, постигнато през 1955 г., когато на 1 март България прекратява едностранно състоянието на война с Германия,¹⁰ постъпка повлияна от промяната на международното отношение и линията на КПСС за увеличаване на контактите между двете страни на Европа. Още по-благоприятни условия за нормализиране на отношенията между ФРГ и България създава срещата на върха между Великобритания, Франция и СССР в Женева от лятото на 1955 г., завършила с подписването на споразумение за разоръжаване и забрана на атомното оръжие. Българското правителство се възползва от създадените по-добри условия и през септември 1955 г. изпраща специална нота до федералното правителство, чрез легацията на Франция в София, в която се подчертава необходимостта от засилването на културните, академичните и икономическите контакти между Западна Германия и България.¹¹ Но формулирането на доктрината „Халщайн“ от 1955 г. не позволява това да се случи.

Въпреки това обаче още от началото на 60-те години се забелязва значително увеличаване на стокообмена между България и ФРГ. Между двете държави до началото на десетилетието няма сключена икономическа спогодба, но действа Протокол за стокообмен, подписан през 1956 г. между западногерманска и българска делегация.¹² Така в началото

⁷ Пак там, ф. 218, оп. 1, а.е. 12, л. 74.

⁸ Пак там, ф. 218, Документ: 2, а.е. 1, л. 27 – 28.

⁹ Официален каталог, XVII Международен панаир – Пловдив, 2 – 21 септември 1956 г.

¹⁰ Г. НИКОВА, Флиртът“ на България със Западна Германия през 70-те и 80-те години на XX век. – В: *История, професия и съдба. Сборник в чест на Георги Марков*, София 2008, 562.

¹¹ J. ВАЕВ, *The Establishment of Bulgarian – West German Diplomatic Relations*, 158 – 180.

¹² Централен държавен архив (=ЦДА), Фонд: 132 „Българска народна банка“, Инвентарен опис: 1, Архивна

на 60-те години стокообменът в сравнение със средата на петдесетото десетилетие нараства 5 пъти и достига до 56, 570 долара.¹³ До средата на 60-те години България успява да отчете, макар и в малки стойности, положително салдо. Импулс за развитието на икономическите отношения между двете държави дава подписаната за първи път Спогодба за стокообмен и плащания между двете страни на 6 март 1964 г. в Бон.¹⁴ Откриват се и търговски представителства в двете страни – във Франкфурт на Майн и София.¹⁵ Постигнатият резултат в търговските отношения между двете страни се отразява и върху участието на Западна Германия на панаира в Пловдив. Така през есента на 1964 г. по време на ХХI-я Международен панаир – Пловдив, ФРГ се представя с двойно повече фирми в сравнение с панаира от 1962 г. Като причина за все по-добре развиващите се икономически контакти директорът на павилиона на ФРГ за 1964 г. Дитер Крумбигел посочва два фактора: участието на западногермански фирми на изминалите панаири и „*приноса на този панаир за развитието на международната търговия въобще.*“¹⁶ Положителният резултат, който дава Международният панаир – Пловдив за развитие на търговията между България и другите страни се дължи на преките контакти, които се осъществяват по време на изложенията между чуждестранните фирми и българския икономически и политически елит. Всяка една от палатите на държавите изложителки на панаира дава специални приеми, на които организира среща между фирмите изложителки и представители от българските икономически и поли-

тически среди. Такава среща се осъществява на 19 септември 1964 г. между големи западногермански фирми и заместник-министъра на българското Министерство на външната търговия Огнян Тихомиров и председателя на Българската търговска палата инж. Йордан Дончев. На приема присъстват и специално поканените по повод панаира посланикът на Министерството на външните работи на ФРГ барон фон Мирба и представителят на федералното Министерство на стопанството В. Щайд.¹⁷ След проведените разговори между ДТП „Техноимпорт“ и западногерманската фирма „Си-менс“ – Ерданген е сключен договор за внос на комплектен обект – силициева токоизправителна станция на стойност от 1 млн. лв.¹⁸

В резултат на Спогодбата през 1965 г. между България и ФРГ се отчитат рекордни до този момент стойности на стокообмена в размер на 109, 800 долара. Увеличаването на търговския обмен между двете страни обаче се осъществява за сметка на българския износ. Проблемът с пасивното салдо остава актуален до края на Студената война, въпреки че българският износ за ФРГ нараства непрекъснато. През 1966 г. той бързо увеличава своите стойности, като достига до 13,59 % от износа на България за капиталистическите страни.¹⁹ България изнася за Западна Германия стоки от селскостопански характер, произведения на хранително-вкусовата промишленост, химията и металургията и леката промишленост. Най-нисък е дялът на машиностроенето и електротехниката, които заемат едва 1,8 % от българския износ за ФРГ.²⁰ Този факт контрастира на данните за вноса от ФРГ на същия дял. Стоките от машиностроенето и електропромишлеността заемат поло-

единица: 36, Номер на лист от архивна единица: 75; ЦДА, Фонд: 259 „Министерство на външната търговия“, Инвентарен опис: 39, Архивна единица: 225, Номер на лист от архивна единица: 46.

13 Пак там, ф. 259, оп. 39, а.е. 225 л. 48.

14 Пак там, л. 46.

15 Пак там. а.е 176, л. 85.

16 *Вестник „Пловдивски панаир“*, бр. 1530/65, 13-27 септември 1964 г.

¹⁷ *Вестник „Панаирни новини“*, бр. 8, 19 септември 1964 г.; бр. 9, 20 септември 1964 г.

¹⁸ *Вестник „Панаирни новини“*, бр.11, 22 септември 1964 г.

¹⁹ ЦДА, ф. 132, оп. 1, а.е 36, л. 76.

²⁰ Пак там, л. 77.

вината от вноса за България – 50,5 %. Следват ги стоките от химическата и металургичната промишленост – 31 %. Тази структура на стокообмена между двете страни определя, от една страна, пасивното салдо, което България отчита в търговията си с ФРГ. От друга страна, причина за неговото оформяне е политиката на Европейската икономическа общност (ЕИО), на която ФРГ е член. Българските стоки за износ за западногерманския пазар подлежат на високи изравнителни и лимитни цени, които определят тяхната нерентабилност. Високи са и лихвените проценти, с които се облагат основни продукти. Тези тенденции, както и структурата на стокообмена, остават характерни за търговските отношения между двете страни до края на Студената война, въпреки постоянно задълбочаващото се сътрудничество.

Ето защо не е странно, че възмущение от развитието на стокообмена между България и ФРГ и постоянното за страната пасивно салдо изказва министърът на външната търговия Иван Будинов в едно свое интервю пред главния редактор на вестник „Мюнхен Меркур“ през 1967 г.²¹ Външният министър обръща специално внимание на желанието за задълбочаване на икономическите отношения между двете страни, което да включва и осъществяване на научно-техническо сътрудничество и промишлено коопериране със западногермански фирми, за да се преодолее този проблем.²² В тази връзка Иван Будинов не пропуска да изтъкне значителната роля на Международния панаир – Пловдив за осъществяване на директен контакт между западногермански големи предприемачи и българските

предприятия.²³ Нарастващият интерес към Международния панаир – Пловдив, белег за което е постъпателното увеличаване на чуждестранните изложителки, му дава основание да посочи България като страна с достатъчно добре развита и модерна икономика, с която ФРГ може да осъществи пълноценни икономически контакт.²⁴

Започналото разведряване в международната обстановка през 60-те год. на XX в., намерило израз във все по-чести контакти между страни от Западна Европа и Източния блок, дава възможност на България да осъществи пълноценен контакт със Западна Германия. В Западна Европа започва да се усеща нов политически климат, свързан с изграждането на новите източни политики на Франция и ФРГ. И двете страни се опитват да увеличат контактите си с Източна Европа най-вече от икономически, но и от политически побуди.²⁵ От друга страна, на заседание на Политическия консултативен комитет (ПКК) на Организацията на Варшавския договор (ОВД) в Букурещ през юли 1966 г. е обсъден въпросът за организирането на европейска конференция за сигурност и сътрудничество. На 5 юли е приета „Декларация за укрепване на мира и безопасността в Европа“, в която се съдържат седем принципа, отразяващи схващанията на страните от Варшавския договор за постигане на сигурност в Европа.²⁶ Основните проблеми, заложили в нея са: принципите за независимост и национален суверенитет, ненамеса във вътрешните работи и взаимна изгода; ликвидиране на военните организации;

²³ ЦДА, ф. 132. оп. 1, а.е. 36, л. 11.

²⁴ Пак там.

²⁵ По-подробно вж: Ир. Григорова, *Българо-френски отношения по време на президентството на генерал дьо Гол*, София 2008, passim; WERNER D. LIPPERT, *The Economic Diplomacy of Ostpolitik: Origins of NATO's Energy Dilemma*, New York 2010, passim.

²⁶ Й. БАЕВ, *Система за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война*, София 2010, 235 – 236.

²¹ ЦДА, ф. 132, оп. 1, а.е. 36, л. 10.

²² Пак там, л. 11; До края на 60-те години западногермански фирми проявяват интерес за съвместно коопериране. Това са фирмите „Круп“ – кранове и бетонобъркачки; „Хьост“ – лекарства и специалитети; „Урбан“ – бетонобъркачки; представителство на „Металгазелшафт“. Пак там, л. 81.

съкращаване на ядрените оръжия и създаването на безядрени зони; мирно уреждане на Германския въпрос; създаване в Европа на система за колективна сигурност.²⁷ Заявената готовност за мирно решаване на основните проблеми в отношенията между Източна и Западна Европа е причината скоро след подписването на Декларацията в Букурещ правителството на ФРГ да направи първите опити за нормализиране на отношенията с Източна Европа. Отново като предлог за неофициално посещение в България става провеждането на Международния панаир – Пловдив през есента на 1966 г. Тогава постоянният секретар към Министерството на външните работи на ФРГ Ролф Лар се възползва от възможността да разговаря с българските министри на външните работи и външната търговия Иван Башев и Иван Будинов. На срещата с Иван Башев на 21 септември 1966 г. Ролф Лар признава, че истинската цел на посещението му е да обсъди състоянието на българо-западногерманските отношения.²⁸ Но върху отношенията между двете страни важна роля играе Германският въпрос. Неговото уреждане започва с подписването на 12 август 1970 г. на договор между СССР и ФРГ. Ключова роля изиграва третата точка от договора, утвърждаваща ненарушаването на границите на всички европейски страни, в т. ч. и границата между ФРГ и ГДР – линията Одер – Ниса. Контактите на ФРГ с Източна Европа се усилват, като стартът е даден с подписването на договора с Полша на 18 ноември 1970 г.²⁹ Това създава възможност да бъдат инициирани преговори между СССР, САЩ, Великобритания и Франция, които довеждат до подписването на Четиристранното споразумение от 3 септември 1971 г., определящо статута на Берлин. Чрез

него се постановява, че Западен Берлин не принадлежи към ФРГ и не може да бъде управляван от администрацията на Бон. Постигането на споразумението по ключов проблем от Германския въпрос дава възможност да започнат тайни разговори между представители на двете германски държави, активно подкрепяни от СССР и САЩ. След проведените преговори е подписан Договор за взаимоотношенията между ФРГ и ГДР, а през септември 1973 г. двете германски държави са приети за членове на ООН.³⁰ Това дава възможност до този момент невъзможното, макар и желано от България и ФРГ, установяване на дипломатически отношения между двете държави да стане факт на 21 декември 1973 г.³¹

Установяването на дипломатически отношения между България и ФРГ премахва границите за осъществяване на трайно сътрудничество между двете страни. Така на 14 май 1975 г. е подписана и първата официална дългосрочна Спогодба за развитие на икономическо, промишлено и техническо сътрудничество между двете страни за период от 10 години.³²

Една от формите, които се приемат за осъществяване на пълноценни икономически контакти с ФРГ е промишленото коопериране с големите западногермански фирми. Предвижда се създаването на смесени дружества, чрез които България да си осигури капитали за модернизирването на българската икономика, насрещен износ на български стоки, достъп до така важните за страната лицензи и „ноу-хау“. По проблемите на промишленото коопериране на България с капиталистическите страни западногерманските

²⁷ Й. БАЕВ, *Система за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война*, 236 – 237.

²⁸ J. ВАЕВ, *The Establishment of Bulgarian – West German Diplomatic Relations*, 158 – 180.

²⁹ Й. МАТЕВ, Ф. УЗУНОВ, *Съвременна история на модерния свят (1944 – 1975 г.)*, Ч. II, Велико Търново 1999, 63.

³⁰ Й. БАЕВ, *Система за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война*, 259.

³¹ *Външна политика на Народна Република България*. (Сборник с документи и материали) Т. III, ч. II, София 1983, 164.

³² ЦДА, Фонд: 1244 „Съвет за икономическа взаимопомощ“, Инвентарен опис: 1, Архивна единица: 8084, Номер на лист от архивна единица: 19 – 95.

представители, участващи на Международния панаир – Пловдив, имат възможност да дискутират на специално организирания симпозиум по темата от заместник-министъра на външната търговия Андрей Луканов по време на изложението от 1973 г.,³³ а българските учени и инженери могат да се запознаят с новите научни постижения, внедрени в производството в капиталистическата индустрия на традиционните от 70-те години научно-технически конференции, организирани от Комитета за наука и технически прогрес и висше образование в партньорство с Централния съвет на научно-техническите съюзи, които се провеждат всеки ден по време на панаира през 70-те и 80-те години. Въз основа на обменената информация по време на научно-техническите срещи, българският стопански и политически елит преценява по какъв начин би могло да се развие промишленото коопериране между България и другите страни и с кои фирми да започнат преговори за сътрудничество, съобразено с нуждите на българската икономика. Всъщност по този начин Международният панаир – Пловдив играе съществена роля за промишленото коопериране, улеснявайки процеса, без да се налагат специални посещения в чужбина за търсене на възможности за коопериране и създавайки преки връзки с големи западноевропейски фирми. Като пример за такъв тип отношения е смесеното дружество, създадено на територията на ФРГ между фирмите „Даймлер – Бенц“ и „Ирион“ – „Ирионкар“, за развитие на продажби на български електро- и мотокари на територията на Западна Германия.³⁴ „Даймлер – Бенц“ е една от най-редовно участващите западногермански фирми на панаира. Нейна продукция може да се види в изложбените палати от 50-те до 80-те години.³⁵ Чрез изградената дистрибуторска и

сервизна мрежа се създават необходимите гаранции и сигурност за поддържането на българските кари. Успешното взаимодействие между „Даймлер-Бенц“ и „Ирион“ стимулира България да изисква сключването на подобни договори на ниво смесени дружества и с други големи концерни от ФРГ, като така се стреми да осигури дългосрочен пазар за българските стоки чрез съвместно финансиране. Ето защо се предвижда провеждането на преговори между западногермански фирми и български дружества на 5 септември 1975 г. под формата на кръгла маса по време на Международния панаир – Пловдив.³⁶

До 1986 г. действат 17 генерални и рамкови съглашения с водещи фирми във ФРГ на ниво технология и ефективност на производството в областта на машиностроенето, металургията и химията. От общо действащите през 1984 г. около 200 договора за промишлено коопериране с фирми от капиталистическите страни най-много договори са подписани с ФРГ – 90 договора с големи западногермански фирми³⁷. Предметът на дейност на договорите са проекти в областта на: машиностроенето, леката промишленост, селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост. Въз основа на тези договори в България е усвоено производството на дървообработващи машини, ленторезни машини, ръчни електроинструменти, хидравлични устройства, плоски релета, спортни облекла, обувки и др. Внедрени са технологии за пълен цикъл на производство на поливинилхлорид, бензол, полиетилен, бои, лакове, полиестерна коприна, фитинги и др.³⁸

Едновременно с динамичното промишлено коопериране се наблюдава и активизиране на сътрудничеството с малките фирми и средни предприятия. Идеята за развитие на малки и средни предприятия в България е предста-

³³ Вестник „Панаирни новини“, бр. 6, 7 септември 1973 г.

³⁴ ЦДА, ф. 259, оп. 39, а.е. 175, л. 13.

³⁵ Официални каталози на Международния панаир – Пловдив за 50-те, 60-те, 70-те и 80-те години.

³⁶ ЦДА, ф. 259, оп. 39, а.е. 175, л. 221.

³⁷ Пак там, а.е. 1107, л. 11.

³⁸ Пак там.

вена за първи път на среща между Секретариата на ЦК на БКП с първите секретари на окръжни партийни комитети и министри на 10 май 1980 г. в Русе. На срещата Тодор Живков предлага серия от мерки, чрез които да се преодолее дефицитът от качествени и разнообразни стоки и услуги за населението в страната. В тази връзка се предлага изграждането на малки и средни предприятия от нов тип, с високи технологии за производство за качествена продукция и нови типове стоки за населението. Основната идея за изграждането на такъв тип предприятия е те да функционират най-вече на пазарен принцип. Така според приетата нормативна база малките и средни предприятия са юридически лица, които работят със собствена стопанска сметка и организират дейността си чрез насрещен план със силите на трудовия си колектив.³⁹ За организационен и координационен орган на малките и средни предприятия е определена създадената през април 1980 г. Българска индустриална стопанска асоциация (БИСА). Тя трябва да осъществява икономически проучвания, анализи и програми; съдействие за внедряване на нови технологии; съдействие за инвестиции в малки и средни предприятия; представяне и контакти с чуждестранни партньори и др.⁴⁰

Успех е постигнат и в сътрудничеството чрез смесени дружества, където за периода на 80-те години във ФРГ действат 14 български или смесени дружества в областта на машиностроенето, химията, селското стопанство, леката промишленост и транспорта.⁴¹ Съществена роля за осъществяването им изиграва приемането на 25 март 1980 г. на Указ 535 от

Държавния съвет на Народна република България за икономическо сътрудничество. Този акт дава възможност за осъществяване на сътрудничество на ниво юридически и физически лица. Според Указа западните фирми могат да инвестират капитали в България като сключват договори за промишлено коопериране и създават сдружения, а техните активи се гарантират не само от българските икономически партньори, но и от държавата и БНБ.⁴² Създава се изключително благоприятен и либерален режим за чужди инвестиции в почти всички отрасли (с изключение на банковата и застрахователна сфера, комуникациите и др.) Указът предвижда и освобождаване от мито на внесени машини, съоръжения и обратни средства за производство на стоки за износ, възможност за изнасяне на печалбата от България и др.⁴³ Западна Германия оценява Указа като „*крачка напред*“ за задълбочаване на промишленото коопериране. Той дава добри условия за изграждането на смесени търговско-промишлени инженерингови и други предприятия.⁴⁴ България закупува във ФРГ през 1981 г. завода „Рьоперверк“ в гр. Фирзен за производство на сърцарски и металорежещи машини, а през 1986 г. закупува и предприятието „Ортман и Хербст“ в гр. Хамбург за производство на бутилираща техника. И двете производствени предприятия подпомагат трансфера на технологии от ФРГ за България.⁴⁵

През 1987 г. на територията на България се създават две смесени предприятия по Указ 535 „Фолксваген – ТМ“ и „Медабик“.⁴⁶ Те се реализират чрез сътрудничество между „Фолксваген“ и Асоциацията „Тежкомаши-

³⁹ Е. КАНДИЛАРОВ, „Малкото е хубаво“ или идеите за задоволяване на потреблението в България през 80-те години на ХХ в. – В: *Исторически личности и идеи. Сборник в чест на 60-годишния юбилей на проф. д-р. Искра Баева*, София 2011, 338 – 349.

⁴⁰ И. ПЕХЛИВАНОВ, *Свидетел на историята*, София 2005, 77.

⁴¹ ЦДА, ф. 259, оп. 45, а.е. 1107, л. 12.

⁴² И. МАРЧЕВА, *Българската икономика през 80-те години на ХХ век между Изтока и Запада*. – В: *Проблемът Изтока и Запада. Исторически перспективи*, София 2003, 687.

⁴³ Е. КАНДИЛАРОВ, *България и Япония от Студената война към ХХI в.*, София 2009, 247 – 248.

⁴⁴ ЦДА, Ф. 259, оп. 45, а.е. 1095, л. 4.

⁴⁵ Пак там, а.е. 1107, л. 12.

⁴⁶ Пак там, а.е. 1098, л. 20.

ноекспорт“ и между Медицинска академия и „Бик – гулден“.⁴⁷

През 1987 г. във Велико Търново започва производствена дейност първото малко предприятие за производство на баварски колбасни специалитети.⁴⁸ През 1988 г. се водят преговори и за създаване на още едно съдружие между „Балканкаркомплект“ и фирмите „Кох“ и „Меркюр“ от Саарланд.⁴⁹

На територията на ФРГ също действат смесени дружества. До края на 80-те години съвместна дейност със западногермански партньори се осъществява чрез: „СО – МАТ“ с терминали в Шварцбах и Вайдхаус, „Комет“, „Донау-Лойд-Мат“, представителствата на БРП в Регенсбург и Пасау, „Булгарфрукт“, „Булхимек“, „Контех“, „Баварско-българската търговска банка, „Ориент“ и „Ирионкар“.⁵⁰

На тази форма на сътрудничество внимание обръща и председателят на Съюза на вносителите и на търговията на едро във ФРГ Ханс Хардвиг, който е на посещение в България по повод XXXVI-я Международен панаир – Пловдив през 1980 г. Неговата цел е да проучи бъдещите възможности за осъществяване на смесени предприятия между България и ФРГ от името на федералното обединение на търговията на едро.⁵¹ За по-успешно прилагане на този тип сътрудничество по време на XXXIX-я Международен технически панаир – Пловдив⁵² през 1983 г. Палатата на ФРГ и българското Министерство на външната търговия организират симпозиум на тема „Сътрудничество между малки и средни предприятия на НРБ и ФРГ“.⁵³ Вследствие на

обменения опит и съвместни действия в посока промишлено коопериране по време на панаира от 1983 г. и 1984 г. са сключени сделки между Министерството на външната търговия и западногерманската фирма „Клаас“ за съвместно производство на селскостопанска техника, както и с група „Рексор“, част от големия концерн във ФРГ „Манесман“.⁵⁴

От изложените дотук факти може да се общи, че Международният панаир – Пловдив има съществен принос за задълбочаването на отношенията между България и ФРГ. От една страна, той създава възможност да се осъществят неофициални политически контакти между двете страни, когато международната обстановка не позволява това да става официално. Често панаирът е използван като претекст за посещение на политически лица от ФРГ. От друга страна, панаирът спомага за развитието на икономическите отношения като осъществява площадка за преки контакти между представители от западногерманските фирми и българските институции. Важно е и значението му за развитието на технологичната област за България. От българска страна от 70-те години на XX век по време на панаира се организират различни научно-технически мероприятия, на които учени и представители на заводи и фирми от страните участнички излагат доклади за научно-техническия прогрес в икономиката. Още по-показателно за значението на Международния панаир – Пловдив за развитие на търговските отношения между двете страни е непрекъснатото участие на големите западногермански фирми от 1948 до 1989 г. на панаира, което показва, че ФРГ също оценява ролята на панаира за задълбочаване на контактите между двете страни в условията на Студената война.

⁴⁷ Пак там, л. 62.

⁴⁸ Пак там, а.е. 1108, л. 178.

⁴⁹ Пак там, а.е. 1098, л. 68.

⁵⁰ Пак там, а.е. 1109, л. 89.

⁵¹ Вестник „Панаирни новини“, бр. 5, 29 септември 1980 г.

⁵² След 1981 г. Международният панаир – Пловдив се организира два пъти в годината – пролетта и есента. Есенният панаир е наречен технически. – Вестник „Панаирни новини“, бр. 6, 1 октомври 1981 г.

⁵³ Вестник „Панаирни новини“, бр. 6, 30 септември

1983 г.

⁵⁴ Вестник „Панаирни новини“, бр. 4, 28 септември 1983 г.; Пак там, бр. 8, 30 септември 1984 г.

СЪКРАЩЕНИЯ

А.е.	Архивна единица.
БКП	Българска комунистическа партия.
ДА-Пловдив	Държавен архив Пловдив.
ДТП	Държавно търговско предприятие.
КПСС	Комунистическа партия на Съветския съюз.
Л.	Номер на лист от архивна единица.
ЦДА	Централен държавен архив София.
ЦК	Централен комитет.
Ф.	Фонд.

THE ROLE OF THE INTERNATIONAL FAIR – PLOVDIV IN CONDUCTING COMMERCIAL RELATIONS BETWEEN BULGARIA AND FRG DURING THE COLD WAR

Mirena Mitova

Summary: Trade relations between Bulgaria and Germany have their pre-history in the first half of the 20th century. Germany and Bulgaria show a substantial interest in each other, provoked by their national peculiarities and by the desire to build closer interstate relations in view of their common political destiny. After the Second World War, however, the relations between the two countries were hampered by the development of the international situation, and in Bulgaria there were processes of permanent engagement of the Bulgarian economy with that of the Soviet Union. But on the Bulgarian side it needs to step up its ties with the German state, because a large number of enterprises are equipped with German technologies and machines. Therefore, as soon as the Paris Peace Treaty was signed on February 10, 1947, Bulgaria sought an opportunity to trade with the western part of the divided Germany. It is in the conditions of the Cold War that the International Fair – Plovdiv has an important role to play in the trade relations between Bulgaria and Germany. Frequently, the Fair is used as a pretext for a visit by German politicians. Thus, at the organized receptions at the Exhibition Hall of West Germany the political elite of the two countries were meeting, discussing bilateral diplomatic relations. Through the samples exhibited by West Germany on the Fair, the Bulgarian economic elite not only can see the products of their manufactures but also obtain up-to-date information about the innovations in their production. This creates an opportunity for the trade between Bulgaria and Germany to develop and build in the most favorable way for the two countries. The significance of the fair for the development of the technological area in Bulgaria is also important. By the 70s of the 20th century Bulgaria organized various scientific and technical events during the Fair, where scientists and representatives of factories and companies from the participating countries presented reports on the scientific and technological progress in the economy. Firms and scientists from Germany are permanent participants in this type of event, demonstrating the desire of West Germany to extend its cooperation with Bulgaria in this direction. Even more indicative of the significance of the Plovdiv International Fair for the development of trade relations between the two countries is the continuous participation of the big West German companies from 1948 to 1989 at the Fair, which shows that the Federal Republic of Germany also appreciates the role of the Trade Fair between the two countries. Their traditional participation, in turn, contributes to the development of industrial cooperation between Bulgaria and Germany and some of the general or framework agreements are concluded directly during the Fair itself.

Keywords: International Fair of Plovdiv, Cold war, Bulgaria, FRG, foreign trade relations.